

ULUS-DEVLET İNŞASINDA NUSAYRÎ POLİTİKALARI VE HARS KOMİTELERİ

Tekin ÖNAL*

Öz

Bu çalışmada kökeni Etilere dayandığı iddiasıyla Eti Türkleri olarak da anılan Nusayrîlerin inanç esasları, sosyo-politik durumları ve onlara yönelik eğitim faaliyetleri ele alınmıştır. Yaşadıkları bölgeler ve Anadolu'daki varlıkları, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerindeki Nusayrî yaklaşımları geniş bir perspektiften ele alınırken, asıl üzerinde durulan Cumhuriyet dönemiyle birlikte değişen Nusayrî politikaları ve uygulamalarıdır. Özellikle bölge halkına Türkçe öğretilerek, kültürel birlik ve beraberliğin sağlanması için oluşturulan Hars Komiteleri çalışmanın ana temasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda Hars Komitelerinin yapısı, kuruluş şekli, çalışma esasları ve eğitim-öğretim faaliyetleri de ele alınmıştır. Bunun yanında Nusayrî toplumunun inanç açısından yaşadığı zorluklar, geçmişteki ve günümüzdeki nüfus ve sosyo-ekonomik yapıları ile gelişmişlik düzeyleri, üzerinde durulan meselelerdendir. Üniter yapıda bir ulus-devlet inşası sırasında siyasi, sosyo-kültürel, ekonomik bütünleşmenin gerçekleştirilmesi amacı da diğer bir önemli başlıktır. Kimi dönemlerde dini, kimi dönemlerde ise milli asimilasyona uğradıkları iddia edilen Nusayrîlerin, tarihte birçok etnik ve dini topluluğa olduğu gibi, devletin varlığı ve birliği için asli unsura entegrasyonu düşüncesi de çalışma içerisinde sıkça irdelenen önemli konu başlıklarındandır.

Anahtar Kelimeler: Nusayrî, Eti Türkleri, Hars Komiteleri, Çukurova, Ulus Dershaneleri

NUSAYRI POLICIES AND HARS COMMITTEES IN THE NATION-STATE CONSTRUCT

Abstract

In this study; beliefs, socio-political situations and educational activities of Nusayris, who are also known as Hittite Turks due to their origin allegedly based on Hittites, are discussed. Although the regions they lived, their presence in Anatolia and their perspective in Ottoman and Republican periods are discussed from a broader perspective, the main focus of the study is Nusayri policies and applications that are changed with the Republic period. Especially Hars committees established to the cultural unity by teaching Turkish to local people are the main themes of the study. In this regard; structure, organizational form, working conditions and educational activities of these committees as well as difficulties experienced in terms of faith of Nusayri communities and socio-economic structures and levels of development of these communities in the past and present time are discussed. Aiming the realization of political, socio-cultural and economic integration of a united structure during the construction of a nation-state is another topic that we have discussed. Nusayris were allegedly subjected

* Dr., Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Ankara/Türkiye, tekin_onal@hotmail.com

DOI: 10.12973/hbvd.78.195

to religious and national assimilation in the history as happened to many other ethnical and religious communities. One of the important topics that was discussed frequently was the thought of integration to origins for state's existence and unity

Keywords: Nusayri, Hittite Turks, Hars Committees, Çukurova, Nation Schools

Giriş

Alevîliğin bir kolu sayılan Nusayrîlik (BCA, 490.01/584.17.03, lef. 1), IX. yüzyılda XI. Şii İmamı Hasan Askerî'nin Bab'î¹ olarak ortaya çıkan Ebu Şuayb Muhammed Bin Nusayr el-Basri en-Nümeysi tarafından kurulmuştur (Massignon, 1964: 368; Uluçay, 2003: 61-62). Nusayrîlerin başına Nusayr'dan sonra sırasıyla Muhammed b. Cündüb Ebû Muhammed, Abdullah b. Muhammed el-Cenan el-Cünbülânî, Hüseyin b. Hamdan el-Hasîbî geçmiştir. Hamdan el-Hasîbî (öl. Halep 957-958) döneminde daha da geliştirilen Nusayrîlik², İslâmîyet'in bâtnî yorumuna, tasavvufa, Ehl-i Beyt sevgi ve saygısına dayanan bir inanç sistemi olarak tanımlanmaktadır (Gülçiçek, 2005: 1). Hamdan el-Hasîbî ile birlikte Nusayrîlik inancı Bağdat'ın civarında, Akdeniz bölgesindeki Halep ve Lazkiye kentlerinde de yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Bu durum bir dönüm noktası olmuş, sonraki dönemlerde Irak topraklarından tamamen silinen Nusayrîlik için Doğu Akdeniz, varlığını sürdürdüğü tek bölge haline gelmiştir. Yine bu dönemde inanç, yazılı hale gelmeye başlamış ve yetiştirilen öğrenciler vasıtasıyla çevreye yayılma imkânı bulmuştur (et-Tavil, 2000: 141-150).

Hasîbî, yazdığı "Ali Mezhebi" adlı kitabında, "Ben, Nasar köyünde Allah'ın sözcüsü olan İsa'yı gördüm, Ali'nin soyundan gelen Hanefî'nin oğlu olan Muhammed'in oğlu Ahmed'i gördüm. Ayrıca Cebrail'i gördüm ve bana dedi ki; zekânı birleştirip okuyan kişi bizzat sensin. Sen doğruları söyleyen adamsın dedi ve sen şiddetin sadakatini koruyan devesin dedi. Sen yük çekmekle sorumlu bir hayvansın, sen Jean'ın kutsal fikrisin ve Zachari'nin oğlusun. Git! İnsanlara diz çökerek ibadet edip yakarmaları gerektiğini söyle çabuk. Yani güneş doğmadan ve batmadan önce 2 kere ve yüzlerini Kudüs'e çevirerek. 3 kere şunları demelerini sağla; tek güç tanrıdır, tanrı uludur, tanrı çok büyüktür. Ve sadece 2. ve 3. bayramları kutlamaları gerektiğini söyle. Ve yılda sadece 2 gün tanrı için oruç tutmaları gerektiğini söyle. Ve hiçbir zaman avret yerlerini yıkamamaları gerektiğini ve bira içmemeleri gerektiğini söyle. Ama istedikleri zaman şarap içebileceklerini söyle. Ve böylelikle şerden kurtularak hayra nazil olacaklarını git söyle onlara" (Er, 2010: 150-151) ifadelerini kullanarak kendisine peygamberlik vasıflarının ulûhiyetini yüklerken, aslında Hristiyanlık ve İslâmîyet arasında yeni bir dinin/mezhebin varlığına ya da doğuşuna inanılmasını istemiştir.

Hamdan el-Hasîbî tarafından yazılan ve Nusayrîliğin Kutsal Kitabı sayılan Kitabu'l-Mecmu'u'da yer alan on birinci surede "Ben Nusayrî dininden, Cendubî görüşünden, Cünbülânî tarikatından, Hasîbî mezhebinden, Cillî inancından, Meymunî

fıkından olduğuma şahadet ederim” denilerek, aslında Nusayriliğin bir din olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca “... Ali b. Abî Tâlib’ib güneşin kaynağından zuhuruna, bütün nefisleri kabzedeceğine yakinen inanırım. Şöyle ki altında aslan, elinde zülfikâr, arkasında melekler, önünde Seyyid Selmân, su iki ayağının arasından fıskırıyor. Hz. Muhammed nida ediyor ve diyor ki: Bu sizin efendiniz Ali b. Abî Tâlib’dir, O’nu tanıyınız, O’nu teşbih ediniz, tazim ediniz, O’nu yüceltiniz. Bu sizin yaratıcınızdır. Rızkınızı verendir. O’nu inkâr etmeyiniz. Ey evlatlarım, O’na şahadet ediniz. Bu benim dinim ve inancımdır ve itimadım O’nadır. Ben O’nun için yaşar, O’nun uğruna ölürüm. Ali b. Ebî Tâlib diridir, ölmez. Kudret ve kuvvet O’nun elindedir. Kulak, göz, kalp, bütün bunların hepsi O’ndan sorumludurlar. Bize onlara selam vermek gerekir” (Turan, 1996: 16) sözleriyle de Ali b. Ebî Tâlib isminin Allah’ın yerine kullanıldığı görülmektedir.

Hasibî’nin ölümüyle birlikte, Seyyid Muhammed b. Ali Cilli’nin başını çektiği Halep’teki ve Seyyid Ali el-Cısrî’nin başını çektiği Bağdat’taki merkez olmak üzere Nusayrilikte iki dini merkez ortaya çıkmıştır. El-Cilli’nin ölümünden sonra Halep’teki merkez Lazkiye’ye taşınırken, O’nun öğrencisi Ebû Said et-Tebarâni ilim ve felsefesini yaymaya çalışmıştır (Türk, 2005: 45).

Farklı din ve inanışlardan aldığı karma bir sisteme sahip olan Nusayrî inancı, hâlihazırda isimlendirme sorunu yaşamaktadır. Massignon (1964: 365)’ün Nusayrilikle Hristiyanlık arasında bağ kurmaya çalışan şarkiyatçıların ortaya attığı, Hz. İsa’nın çocukluk yıllarını geçirdiği Latince “Nazarie” adlı yerin Nusayrilerle ilişkilendirilen yaklaşımlarından birisi ya da et-Tavil (2000: 81)’in Nusayrilerin yaşadığı Kuzey Suriye’de bir dağ kütlesi olan Ansariye (Nusayra) ismiyle özdeşleştirme çabalarından çok, Nusayrî isminin Muhammed Bin Nusayr’dan geldiği tezinin tarihi gerçeklerle örtüşen tek görüş olduğu anlaşılmıştır. (Bulut, 2011: 582-583). Zira Kitabu’l-Mecmu’u’da geçen “Seyyid Ebî Şuayyib Muhamed b. Nusayr el-Abdî el-Berî en-Numeyrî’den ki o son kişi Hasan el-Askerî’nin Bâb’ıdır. Selâm O’na itaat O’nadır. Dini ve nesebi düzenleyen Muhammed b. Nusayr ile efendimiz Hasan el-Askerî, dinin ve şânı yüce kardeşliğimizin sırrı ile sapıkların ve zâlimlerin söylediği sözlerden yüce ve büyüktürler” (Turan, 1996: 11) ifadesi de asıl kurucunun kim olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Ana dillerinden dolayı Arap sayılan ve vaktiyle Hristiyan oldukları ifade edilen Nusayriler için Osmanlı Arşiv belgelerinde “Evlâd-ı Arap’dan Nusayrî Kabilesi” (Bilgili, 2010: 59) şeklinde bahsedilirken, Cumhuriyet Arşivi Nusayrî raporunda Nusayrilerin aslen Türk oldukları ve Alevî Mezhebinde bir İslâm fırkası oldukları ifade edilmiştir. Raporda ayrıca Yunan yazar Strabon’un Nusayrilerin Roma zamanında mevcut oldukları ve Fenikelilere karşı müstakil bir halde yaşadıkları görüşüne de yer verilmiştir. Hristiyanlığın Suriye putperestleri arasında yayılması sırasında, dağlarda

hayatlarını sürdüren Nusayrîlerin bu propagandadan etkilenmedikleri de dile getirilmiştir. Bu görüş de Suriye'nin belli yerlerinde V. ve VI. yüzyıllara ait kilise harabelerine, Nusayrî mıntikasında rastlanmamış olmasıyla desteklenmektedir (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi 490.01/584.17.02, lef. 1-3). Ayrıca Nusayrîlikten, 9. yüzyılda Abbasi ve Emevi Devletlerinin Türkler arasında yaptığı taziyik ve tahakkümden doğma keyfi bir uygulama olarak bahsedilmektedir (BCA, 490.01/584.17.03, lef. 1).

1. Nusayrî İnancı

Aşırı Şii anlayışta bir halk topluluğu olarak telakki edilen Nusayrîler (Er, 2010: 149; Dalkıran, 2003: 214), inançsal açıdan Şiiliğin Batınlık ve İsmaililik olarak adlandırılan Yedi İmam Şiiliğine, imamlık silsilesini 12 imamla sınırladığı için de Caferilik ya da İmamilik olarak bilinen ve bugün İran'da hâkim olan On İki İmam Şiiliğine dayanmaktadırlar (Keser, 2006: 75). Nusayrîler, Hz. Ali'ye ezelilik, sonsuzluk, günahları bağışlama, edilen tövbeleri kabul etme, rızık verme gibi sıfatlar yüklemişler, O'nun ne doğurup ne doğurulduğuna, anne ve babadan münezzehe olduğuna, yemeyip içmediğine, yerlerin ve göklerin yaratılmasından önce de var olduğuna inanmışlardır. Hz. Ali'ye dair bu kutsal inanış Kitabü'l-Mecmu'u'da "Ey Ali b. Ebû Tâlib! Ey her arzu edenin sevip dilediği, ey ulûhiyeti ezeli olan, ey bütün yaratılmışların aslı! Sen bizim gizli ilahımız, açık imamızın" şeklinde tezahür etmiştir (Turan, 1996: 9; Bulut, 2011: 589-590). Ancak bazı Nusayrî ileri gelenlerinin eserlerinde Hz. Ali'nin ilahlığı ve yaratılış anlayışı Kitabü'l-Mecmu'u'da olduğu gibi ele alınmamıştır (Üzüm, 2000: 185).

Osmanlı müelliflerinden Ahmet Cevdet Paşa Nusayrîler hakkında, "Nusayrîler Berrüş-Şam'da Lazkiye, Trablus ve civarındaki dağlarda oturmaktadırlar. Dımaşk ile Salihyye'de dahi bulunurlar. Bunlar da Bâtınıyyeden bir fırka olup, Dürziler gibi takıyye yaparlar. Mezhep ve diyanetlerini gizleyerek Müslüman görünürler. Bunların da Ukkâl ve Cühhâl'i olup, tenâsüha inanmalarıyla da Dürzilere benzerler. Ancak inançlarının teferruât ve tafsiline girildiği zaman aralarında büyük fark olduğu görülür" (Dalkıran, 2003: 215) ifadelerini kullanırken, Nusayrîlere göre Hz. Ali'nin gökyüzüne yükseldiği, bu nedenle de onların güneşin doğuşu ve batışı esnasında güneşe secde ve yıldızlara hürmet gösterdiklerini anlatmaktadır. Bu anlamda pek çok yönden Dürzilere benzeyen Nusayrîler, güneş ve yıldızlara taparak da Mecusileri andırmaktadır. Özellikle Amerikan ve İngiliz seyyah, misyoner ve araştırmacıların eserlerine göre daha çok Lazkiye bölgesinde düzlük ve dağlık alanlarda yaşayan bu topluluk, inanç sistemi açısından Karmati ve Haşhaşi gibi gruplardan sadece isim ve doktrin olarak ayrılan bir mezhep olarak tanımlanmaktadır (Beşe, 2010: 181).

Hristiyanlıktaki Baba-Oğul-Ruhu'l-Kuds üçlemesi, Nusayrîlikte kendisini Ali-Muhammed-Selman el-Farisi şeklinde göstermiştir. Bâtını anlamda, "Mâna" ola-

rak tanımlanan Tanrısal nur, yedi farklı aşamada kendini zahiri-maddi dünyada göstermiştir. Mânâ, kendi nurundan olan “İsim”i yaratmıştır. Nâtık, yani konuşan İsim de kendisinden yaratıldığı Mânâ gibi farklı aşamalarda zahiri dünyada vücut bulmuştur. İsim ise kendi nurundan “Bâb”, yani kapıyı yaratmıştır. Bu durum Nusayriliğin bâtını âlemdeki üç temel unsurunu oluşturmaktadır (Turan, 1996: 5). Hz. Adem zamanında Abel mânâ, Adem isim ve Cebrail de bâb iken, Nusayri inancına göre, döngüsel olarak gelişen bu aşamalı sürecin son, yani yedinci aşamasında mânâ Ali b. Ebitalib olarak; isim İslâm Peygamber’i Hz. Muhammed olarak, bâb ise Selman-ı Farisi olarak kendisini zahiri dünyada göstermiştir (Beşe, 2010: 181; Üzüm, 2000: 184).

Üçlemeyi Bâb tarafından yaratıldığına inanılan Eytam-ı Hamse (Beş Yetim) tamamlamaktadır. Bu beş yetimin Hz. Ali’nin yanındaki sahabelerden birinin cismani hallerine karşılık geldiği kabul edilmektedir. Gök gürlemesi, yer sarsıntısı, ruhların alınması ve yeni bir insana verilmesi gibi olaylardan sorumlu melekler olduğu anlaşılan bu beş yetim (Kiremit, 2014: 715); Mikdad b. Esved el-Kindi, Ebu Zerr-i Gıfârî, Osman b. Ma`un el-Cumahî, Kanber el-Devisi`dir (Turan, 1996: 12).

Bâb’a doğru ilerlerim, isim önünde rükû ederim ve mânâyâ taparım diyen Nusayriler, ibadetlerini öğleden itibaren beş mukaddes şahsa (Muhammed, Fatıma, Hasan, Hüseyin, Muhsin) haslediler. Arap Hristiyanları mânâ-isim-bâb üçlemesini teslis inancından alınmış gibi göstererek, Nusayrilerin Hristiyan olduklarını savunmuşlardır. Öte yandan Güneş ve Ay’ın Dünya’daki temsilcisinin şarap kabul edilmesi Nusayrilerin vaktiyle Süryani ve Fenikelilerden etkilendiği, ancak İslâmiyet’le tanışınca Ali, Muhammed ve Selman remzi ile amel oldukları ifade edilmektedir. Bununla beraber Allah’ın birliğine ihtilaf etmeyen Nusayriler, kendilerinin ehl-i tevhit olduklarını da ifade ederler. (BCA, 490.01/584.17.02, lef. 6). Buna göre Nusayriler inanç sistemlerinin temelini Kur’an’ın emrettiği beş esası: Tevhid, Adalet, Nübüvvet, İmamet ve Mead’i koyarlar (Şık, 2014: 254).

2. Nusayrilerin Türkiye’deki Varlığı

IX. yüzyılda Irak’ta ortaya çıkan Nusayrilik, XI. yüzyılda Halep üzerinden Adana ve Mersin’e kadar uzanan bir sahaya yayılmıştır. 1071 yılında Türklere Anadolu’nun kapılarını açan Malazgirt Zaferi’yle birlikte Antakya bölgesinin de fethedilmesi, burada meskûn Nusayrilerin Selçuklu hâkimiyeti altına girmesi anlamına gelmiştir. 1098’de Haçlıların bölgeyi ele geçirmesi, Nusayriler üzerinde yaklaşık yüz yıl sürecek olan Haçlı baskısını da beraberinde getirmiştir. Nitekim 1188 yılında Selahattin Eyyübi bölgeyi Haçlılardan geri almış, ancak hâkimiyet kısa süre sonra yeniden Haçlıların eline geçmiştir. 1268’e kadar Haçlı yönetiminde bulunan Antakya, bu tarihte Mısır Sultanı Baybars tarafından geri alınmıştır. Bu durum Nusayriler için de bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Zira ilk defa bu dönemde

Nusayriler üzerinde Sünnileştirme politikası uygulanmış ve bölge camilerle donatılmıştır. Yavuz Sultan Selim'in 1517'deki Mısır seferi sonunda fethettiği Nusayrı coğrafyası, Osmanlı'nın tarih sahnesinden çekilişine kadar elde tutulmuştur (Massignon, 1964: 365-366).

Nusayriler ile ilgili resmi raporda, Yavuz Sultan Selim'in bu bölgedeki Aleviliği ortadan kaldırarak, İslâmiyet'i ve Arapçayı ihya etme politikası üzerine Nusayrilerin, kendilerini Arap göstermeye ve mezheplerini gizli de olsa yaşatarak, hem Türkçe hem de uydurma bir Arapça konuşmaya mecbur kaldıkları vurgulanmıştır. Bu yüzden de Arap'ın tahkir mânâsına gelen Arap uşağı adıyla anılmaya başladıkları dile getirilmiştir (BCA, 490.01/584.17.03, lef. 2). Nusayrilerin bu durumu Türkler arasında dışlanmalarına sebep olurken, onlar Türk gelenek ve görenekleriyle, köy ve soyadlarını kullanmaya devam ederek, Türklüklerini koruma yolunu tutmuştur. Yukarıda bahsi geçen uydurma Arapçaya örnek olarak da kullandıkları eşyalara verdikleri isimler gösterilmiştir. Örneğin; masa yerine masaye, pervaz yerine pervuz, tencere yerine tencera, sapan yerine sapon, kırbaç yerine kırbuç gibi terimler kullanılmışlar; konuşmak, düşünmek, karışmak, çalışmak gibi eylemlerin başına ise "te" ibaresi getirilerek, te konuş, te düşün, te karış, te çalış şeklinde kullanılmışlardır (BCA, 490.01/584.17.03, lef. 11).

Bilgili (2010: 51), Baybars döneminde olduğu gibi, Sultan II. Abdülhamit zamanında da bölgeye birçok cami inşa edilerek, imam ve müezzinlerin aralarından atandığı Nusayrilerin, ikinci Sünnileştirme baskısını yaşadıklarını savunurken, Ürkmez ve Efe (2010: 134) ise bunun tam aksini, yani bu dönemde Nusayrilerin kendi istekleriyle Ehl-i Sünnet olma taleplerini devlete ilettiklerini bildirmektedir.

Bir başka çalışmada da Nusayrilerin 1870'li yıllara gelindiğinde Sünnilerle birlikte cami ve mescitlere gitmek istediklerini dile getirmeye başladıkları ifade edilmektedir. Halkın bu isteğe karşı çıktığı da vurgulanırken, Sadaret'ten Halep Valiliği'ne yazılan yazıda Nusayrilere gösterilen tepkinin önüne geçilmesi istenmiştir (Akbulut, 2014: 99). Gönderilen yazı "'Devlet-i 'Aliyye her dürlü tekâlif ve mu'amelât-ı dîniyyesinde tâ'ife-i merkûmeyi şimdîye kadar İslâm'dan ayrı tutmayarak haklarında Ehl-i İslâm mu'amelesi icrâ itmekte bulunduğuna mebni bunları davâ-yı İslamiyet'te bulunduracak ahâlî-i İslâmiyye ile umûr-ı dîniyyede ittîfâk ve ittîhâd hâsıl idecek tedâbirin ittîhâzı lazımdır" ifadelerini barındırdığı için, Osmanlı Devleti'nin Nusayrileri Müslüman olarak gördüğü ve Müslümanlara nasıl muamele ediliyorsa onlara da aynı şekilde muamele edildiği şeklinde değerlendirilmiştir (Tozlu, 2010: 84).

Nusayrilere yönelik belli bölgelerde okullar açılması da gündeme gelmiş, 1889'da okulların açılması ve bu okulların denetimi için seyyar müfettişlik kurulması kararı alınmıştır. Nihayet kısa bir süre sonra Lazkiye'de 15 bin, Merkab kazasında 40

bin ve Lazkiye'nin köylerinde 15 bin kişi bâtını inançlarından vazgeçerek Sünniliğe geçmiştir. 1890'da ise Lazkiye'ye bağlı Sayhun kazası Nusayrileri ile Antakya ve İskenderun Nusayrilerinin toplu olarak Sünni inanca geçtikleri görülmüştür (Akbulut, 2014: 99-102). Burada ayrıca Nusayrilere yönelik açılması planlanan 40 mescit ve okulun masrafı için kendi cebinden 200 bin kuruş ödediği, bu sayede de inşaat faaliyetlerinin hızlandığı ifade edilmektedir.

Bu dönemde Osmanlı Devleti'nde diğer birtakım etnik unsurlarda olduğu gibi, Nusayrilerin de dışarıdan destekli isyana teşvik edilmesi, bazılarının eşkıyalık/haydutluk faaliyetlerinde bulunması devleti sürgün ve isyanları bastırmak için asker sevki gibi tedbirler almaya zorlamıştır. İsyân ve eşkıyalık faaliyetlerinin bastırılmasından sonra ise "... Nusayrileri dahi mezheb-i Hanefî'ye ittibâ' ile kendilerine ta'lim ve telkin-i din olunması ..." kararıyla (Bilgili, 2010: 50-51), aslında gayrimüslim te'b'adan sayılmayan, cizye vergisinden muaf ve askerlik hizmetiyle yükümlü olan Nusayrilerin mezhepsel anlamda ülke birliğine kavuşturulmaları amaçlanmıştır. Daha çok Adana, Tarsus, Mersin, Karataş, İskenderun, Arsuz, Samandağ, Antakya, Lazkiye ve Cebel-i Lübnan'ı kapsayan bölgede yaşayan Nusayriler (Ürkmez ve Efe, 2010: 128), yeri geldiğinde mezhep kavgasını bir kenara bırakarak, hem kendi meskûn mahallerini hem de Türk yurdunu düşmandan korumuşlardır.

Ancak Nusayriliğin bir kolu olan Kelâziler Aşireti, Milli Mücadele sırasında Fransız işgaline karşı, İçel'e bağlı Mersin ve Tarsus havalisi ile Seyhan vilayetinin Adana merkezi ve civar köylerinde kendilerine yurt edinme yolunu tutmuştur. Ayrıca devletin resmi raporuna göre, Ermenilerin tedhiş harekâtı sırasında bunlardan bazıları düşmanla bir olarak Türk halkına işkence etmekten çekinmemişlerdir. Buna göre Kelâziler, kendilerini idare eden ve Şeyh namı verdikleri Cebraîl Zade Molla Hamit, Molla Mahmut, Hüseyin Kurt, Hasan Aşkar, Şeyh Mahmut ve Şeyh Haşim gibi isimlerden aldıkları telkinlerle düşmana mürşitlik vazifesi görmüşlerdir. Bunlar El-Cemiyetü'l-Şeyhü'l-İslâmiye adında bir beyannâme neşrederek, duvarlara asmışlar ve Fransızların verdiği görevleri kabul ederek, bölgede Fransız hâkimiyeti için dinî merasim bile yapmışlardır (BCA, 490.01/584.17.02, lef. 50-53).

Raporda ayrıca bu unsurların sindirildiği, ancak herhangi bir fırsat çıkması durumunda ülkenin en büyük düşmanlarından kesilecekleri de belirtilmektedir. Öte yandan Mersin ve Tarsus'ta bulunan Nusayrilerin Haydarî ve Gülazî şeklinde iki kola ayrıldıkları, Haydarîlerin Milli Mücadele sırasında Türk tarafına destek olduğu, fakat Gülazîlerden bazılarının ise Fransızlarla teşrik-i mesai yaptıkları vurgulanmaktadır (BCA, 490.01/584.17.02, lef. 51). Bu sıralarda Türkiye dışında kalıp, uzun yıllar ülkeye dönmeyen ve Türk vatandaşlığından çıkarılan Mersin Nusayrilerinden Ahmet Oğlu Halil Fatum gibi kişilere rastlanırken (BCA, 030.18.1.2/9.19.7), Seyhan Nusayrilerinin ise Fransızların onca menfaatine kulak asmayıp, Milli Mücadeleye iştirak ettikleri ifade edilmektedir. Bununla birlikte Nusayrilerin kendi mezheplerini

her şeyin üzerinde gördüğü, bu itibarla da Türk kültürünü benimsemek istemedikleri de belirtilen diğer bir husustur (BCA, 490.01/584.17.02, lef. 52).

3. Cumhuriyet Yönetiminin Nusayrîlere Yaklaşımı

Milli Mücadele'nin devam ettiği sıralarda, 1 Eylül 1920'de Lazkiye merkez olmak üzere, Antakya ve İskenderun'u kapsayan bölgede Fransız destekli bir Alevî özerk bölgesi ilan edilmiştir (Melek, 1986: 10-11; Üzümlü, 2007:271). Bu sırada Adana Nusayrîlerinin de Lazkiye idaresine katılma istekleri, 30 Ağustos ve 20 Eylül 1920 tarihlerinde Adana Valiliği tarafından Sadaret makamına gönderilen iki ayrı raporda görülmektedir (Bilgili, 2010: 73)³. Türkiye'de bunlar yaşanırken, 1923'te bağımsızlığını ilan eden Nusayrîler, 1925'te devlet statüsüne kavuşmuşlardır. 1930'da Lazkiye Sancağı adını alan bölge, 1936'da Suriye'nin vilayeti kabul edilmiş ve 1939'da Lazkiye'ye müstakil bir statü verilerek, 1942'de burası da Suriye'ye dâhil edilmiştir. Öte yandan 1938'de kurulan Hatay Cumhuriyeti, 23 Haziran 1939'da Türkiye Cumhuriyeti'ne katılma kararı almıştır. Böylece kuzeyi Türkiye'nin, güneyi de Suriye'nin denetimine giren Alevî devleti fiilen ortadan kalkmıştır. Türkiye'de siyasal hayata fazla müdahale şansı bulamayan Nusayrîler, Suriye'de ise tam aksine siyasete yön veren en önemli grup haline gelmiştir (Üzümlü, 2007: 271-272)⁴.

Hatay için uluslararası görüşmeler devam ederken, 4 Mart 1937'de Mersin Belediyesi Baytarı İçişleri Bakanı'na yazdığı mektubunda, halk arasında fellah vb. hakaret içeren tabirlerin ortadan kaldırılması ve Türkler ile Nusayrîler arasındaki ikiliğe son verilmesi için bir heyetin oluşturulması, okullara ehemmiyet verilmesi, Hükümetin bu konuda yardımının temin edilmesi gibi önerilerde bulunmuştur. (BCA, 490.01/584.17.03, lef. 3). Bu bağlamda 9 Nisan 1937'de Türkiye'de Bakanlar Kurulu'nda, Türkçe bilmeyen Seyhan ve İçel Nusayrîlerine ana dillerini öğretmek ve karşılıklı kız alıp vermelerde maddi destek sağlamak amacıyla, Halkevleri Genel Merkezi'ne belli bir ödenek verilmesinin (BCA, 030.18.1.2/73.29.1) kararlaştırılması da bahsi geçen örneği desteklemektedir. Ayrıca oluşturulacak heyette her iki taraftan da kimselerin bulunması, Nusayrîlerin Türk olduklarını gösterir broşürlerin basılarak ilgili yerlere dağıtılması, okulu olmayan köy ve mahallelere okul yapılması, çocuğunu okula göndermek istemeyenlerin cezalandırılması, isteyenlerin partiye kaydedilerek siyasete ısınmalarının sağlanması, Türk göçmenlerinin Nusayrî köylerine yerleştirilerek, buradaki göçmen kızlarla evlendirilmesi, Nusayrîlerin de Türk mahallelerine kabul edilmesi, Nusayrî köylerine doktorların gönderilmesi de öneriler arasında yer almıştır.

Aslında buna benzer öneriler daha 1890'da Nusayrî bölgesinde görev yapan bir Osmanlı memurunun kaleme aldığı raporda da yer almış, İngilizlerin Nusayrîleri Protestanlaştırma çabalarının boşa çıktığı ve bu grubun İslâm'la şereflendiğinden bahisle, Suriye gibi bazı ülkelerde yaşayan ve tereddüt yaşayan birtakım cemaatlerin de

Nusayrîlerin teşvik edilmesiyle İslâm'a çekilebileceği vurgulanmıştır. Ayrıca Nusayrî cemaatinin talim ve terbiyesi için ise cami, mescit ve mekteplerin yapılması gerektiği üzerinde durularak, özellikle Padişahın lütuf ve himayesine nail olmaları gerektiğinin altı çizilmiştir (Ürkmez ve Efe, 2010: 131-133). Buna göre her iki dönemde de Nusayrîlere gösterilen ihtimam, bu cemaatin hiçbir şekilde dışlanmadığı ve onların eğitim, kültür ve sosyal seviyelerinin yükseltilmesinin amaçlandığı söylenebilir.

Buna paralel olarak "Nusayrîler" adlı resmi raporda Türkiye'de Tarsus, Mersin ve Adana'da yaşayan Nusayrîlerin, Nusayriye dağlarının fakir halkına benzemediği, aralarında ilmi ve kültürel anlamda büyük bir farkın olduğu vurgulanırken, Cumhuriyet rejimiyle birlikte ulema geçinen softaların, kadıların ve cahil sofuların baskısının sona ermesi ve Nusayrîlerin Türklerle aralarını açarak, birbirlerinden uzak kalmalarına sebep olan etkenlerin ortadan kalkmasının Nusayrîler arasında mutluluğa sebep olduğu ve bu sevince Türklerin de katıldığı ifade edilmektedir (BCA, 490.01/584.17.02, lef. 1-14). Bununla birlikte Türkler ile Nusayrîler arasındaki bağı daha da kuvvetlendirmek üzere Cumhuriyet Halk Partisi ve Halkevlerinin himayesinde, merkezi Ankara'da olmak üzere, Tarsus kaza merkezi, Mersin kaza merkezi, İçel vilayet merkezi, Adana merkez kazası ve Seyhan vilayet merkezinde 12 Mart-28 Nisan 1937 tarihleri arasında Hars Komiteleri kurulmuştur⁵. Bunlardan kaza merkezlerinde kurulanlar Vilayet Hars Komitelerine, Vilayet Hars Komiteleri de Ankara'da kurulan Merkez Hars Komitesine bağlanmıştır (BCA, 490.01/584.17.03, lef. 12-19). Ayrıca 18 yaşını dolduran, halkça kötü tanınmamış olan, bilgi ve çalışmalarından istifade edilebileceğine inanılan her Türkün Hars Komitelerine seçilebileceği ifade olunmuştur.

Raporda ana dilleri Türkçeyi düzgün konuşamadıkları vurgulanan Nusayrîlerin kültür sevelerinin korunarak, meskûn oldukları mahallerde Türklerle olan ailevi ve sosyal münasebetlerini daha sıcak ve kaynaşık bir hale getirmek için çalışacakları belirtilen Hars Komitelerinin belli başlı vazifeleri de zikredilmiştir. Bunlar arasında, Türkçeyi düzgün konuşabilmeleri için; mahalle ve köylerdeki ilkokul kadrolarının genişletilmesi, daha çok umumi yerlerde Türkçenin konuşulmasının sağlanması, Sünni ve Nusayrî mezhebinde olan Türklerin karşılıklı kız alıp vermelerinin teşvik edilmesi, Türkçeyi konuşmanın yüksek milli şeref ve menfaatlerinin telkin edilmesi sayılmıştır. Öte yandan Nusayrîlerin Türklüklerinin birtakım neşriyatla öğretilmesi prensibi benimsenirken, "Arap Uşağı", "Fellah" gibi ifadelerin kullanımını önlemek adına tedbirler alınması, konferans ve toplantılarla Türkçe haricinde bir dil konuşulan Türk köylerinde milli türkü ve destanların öğretilerek, Türk kültürünü yükseltici her türlü vasıttan istifade edilmesi de komitelerin görevleri arasında sayılmıştır.

Kaza Hars Komitelerinin köy ve mahallelerde yapılan propagandayı desteklemek adına kendi üyelerinin dışında yerel unsurlardan da istifade edebileceği ve

köylerde Türkçe konuşulup konuşulmadığını tespit etmek üzere güvenilen kişilerin görevlendirilebileceği de raporda vurgulanmıştır (BCA, 490.01/584.17.03, lef. 15). Bir başkan, bir başkan yardımcısı, bir kâtip ve bir muhasipten müteşekkil komitelerin işleyişi, karar alma organ ve şekilleri, kendi aralarında kurulacak iletişim ve çalışma raporlarının her üç ayda bir üst komiteye gönderilmesi gibi hususlar Hars Komiteleri Talimatnâmes⁶ ile belirlenmiştir (BCA, 490.01/583.12.1, lef. 86-93; BCA, 490.01.584.17.3, lef. 12-19).

Oluşturulan komiteler ve faaliyetleri bölgede yaşayan Nusayrîlerin Türk kültüründen uzaklaşmasını engellemek açısından önemlidir. Bu faaliyetler için 1937 mali yılı Dışişleri Bakanlığı bütçesinden 30 bin liralık bir kaynağın kullanılmasına karar verilmiştir (BCA, 030.18.1.2/76.60.20). 1938 yılı için yine 30 bin liralık bir kaynağın kullanılması kararlaştırılırken (BCA, 030.18.1.2/84.68.11), 1939'da rakam 10 bin liraya inmiştir (BCA, 030.18.1.2/88.77.16).

4. Hars Komiteleri ve Faaliyetleri

Dönemin Dışişleri Bakanı ve CHP Genel Sekreteri Şükrü Kaya'nın Çukurova gezisinin ardından 29 Nisan 1937'de kaleme aldığı raporda kuruluş amacı: "Asırlardan beri, Çukurova'daki Türk halk kümesi arasında oturup yaşadıkları halde kırık dökük bir lehçe halinde Arapça da konuşan Alevî (Nusayrî) Türklerin, eski ana dilleri olan Türkçeyi çabucak öğrenip aralarında yalnız Türk dili ile konuşabilmelerini kolaylaştırmak ve müderris saltanat devrinin din esasına dayanan geri ve cahilane idaresinin; bu yurttaşlara diğer Çukurovalı Türkler arasında yaşadığı mezhep ihtilaflarından doğma ayrı gayrı cemaatler halinde duruş yerine Kemalist rejimin emrettiği millî vahdettin icabı olan; birbirini sever, kaynaşık fertlerden mürekkep müstenit bir kitle varlığına hizmet etmek" (BCA, 490.01/583.12.1, lef. 78) şeklinde özetlenen Hars Komiteleri, kuşkusuz millî bir toplum yaratma esasına dayalı ulus-devlet inşasının önemli adımlarından birisi olarak görülmüştür.

Nusayrîlerin Türkçe öğrenmeleri vurgusu, aslında daha 1931 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün Adana gezisi sırasında sarf ettiği şu sözlerde dile getirilmiştir: "Türk demek dil demektir. Milliyetin çok belirgin özelliklerinden biri dildir. Türk milletindenim diyen insan, her şeyden önce ve behemehâl Türkçe konuşmalıdır. Türkçe konuşmayan bir insan Türk düşüncesine bağlı olduğunu iddia ederse buna inanmak doğru olmaz. Hâlbuki Adana'da Türkçe konuşmayan 20.000'den fazla vandaş vardır. Eğer Türk Ocağı buna müsamaha gösterirse; gençler, siyasal ve sosyal bütün kuruluşlar bu durum karşısında duyarsız kalırsa en aşağı yüz seneden beri devam edegelen bu durum daha yüzlerce sene devam edebilir. Bunun neticesi ne olur? Efendiler! Herhangi bir felaketli gününüzde bu insanlar, başka dille konuşan insanlarla el ele vererek aleyhimize hareket edebilirler. Türk Ocaklarımızın başlıca vazifesi bu gibi unsurları, bizim dilimizi konuşan hakiki Türk yapmaya çalışmaktır.

Bunlar Türk vatandaşlarıdır. Bugün ve yarın talihimiz ve kaderimiz birdir” (Toros, 1981: 60).

Mustafa Kemal Atatürk’ün bu bakış açısı bazıları tarafından “kültürel ve kimlik asimilasyonu” şeklinde yorumlansa da tarihi ve dönemsel şartlar ile dünya konjonktürü göz önüne alındığında, söylenen ve yapılanların savaştan harap olmuş yeni kurulan bir memlekette, başta Hatay Meselesi olmak üzere, ülkeyi bekleyen birçok sorunda birlik ve beraberliğinin en azından kültür (hars) vasıtasıyla sağlanabileceği gerçeğini göz ardı etmemek gerekir. Bunun asimilasyondan öte, tıpkı kardeş katli uygulamasında, Hıyanet-i Vataniye Kanunu’nda olduğu gibi, devletin birliği ve beraberliğinin her şeyin üzerinde tutulması düsturundan ileri geldiği söylenebilir.

Hatay’ın Türkiye’ye ilhakı sırasında Suriye lehine hareket eden ve Suriye’ye göç eden yaklaşık bin kişilik bir grubun Cumhuriyet idaresinin Osmanlı ve Fransız idarelerine benzemediğini belirterek, 1947’de tekrar Hatay’a dönmek için girişimlerde bulunması, bölgede asimilasyon değil, en azından anılan idarelerden daha iyi şartlarda bir yaşam standardının yerleştirilmeye çalışıldığını gösterir. Kuşkusuz burada Türkiye’deki sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi ile Suriye’de mevcut baskıcı Baas Rejimi, Arap Milliyetçiliğinin etkisi ve bölgedeki yoksulluk da etkili olmuştur (Aksoy, 2010: 206). Buna göre de Dört Yol’da bulunan Milli Amele Hizmetleri Teşkilatı’nın başına getirilen Tayfun Sökmen’den “Eti Türkü” oldukları yönünde propaganda yapılmasının istendiği (Çelik, 2015: 69) bu insanların tekrar Türk vatandaşlığına kabul edilmelerinin bir sakıncası bulunmadığı dönemin Başbakanı Recep Peker’e iletilmiştir (BCA, 490.01/584.17.01).

Hars Komiteleri, 1937-1939 yılları arasında yoğun olarak Mersin, Tarsus ve Adana havalisinde faaliyet göstermiştir. Asli görevleri Çukurova Bölgesi’nde yaşayan ve Arapça konuşan Nusayriler ile diğer etnik unsurlara da Türkçe öğretmek olan Komiteler, bu amaca yeni okullar yaptırarak ve Ulus dershaneleri açarak ulaşmak istemişlerdir (Yüca, 2015: 41). Bunun için Komitelere verilen vazifelerden bazıları şunlardır:

** Mahalle ve köylerde ilk mektep kadrolarını bu maksada uygun genişletmek teşebbüsleri almak,*

** Evlerde, sokak ve çarşılarında, kahve, gazino ve saire gibi umumi ve hususi yerlerde ana dili Türkçeyi konuşmayı teşvik etmek.*

** Halkı eskiden kalma mezhep telakki ve zihniyetlerinin zararlı tesiratından kurtaracak Sünni ve Nusayri mezheplerinde olan Türklerin karşılıklı kız alıp vermelerini teşvik ve himaye etmek.*

** Neşriyatta bulunmak, konferans ve müsamereler vermek, öğretmenler vasıtası ile mekteplerde çocuklara telkinler yapmak, Türkçeden gayri lehçede konuşan Türk*

köylerinde Türkçe milli türkü ve destanları öğretip söylemeğe adet edindirmek ve saire gibi Türk milli vahdet ve tesanütünü kuvvetlendirici her türlü çare ve vasıtalarından istifade ederek maksat ve gayenin husulü için çalışmak (BCA, 490.01/583.12.1, lef. 89-90; BCA, 490.01/584.17.3, lef. 14-15).

Türkçenin öğretilmesi ve konuşulması üzerindeki hassasiyet hemen tüm yazışmalarda görülebilmektedir. Buna örnek olarak İçel Hars Komitesi'nin 12 Nisan 1937 tarihli Türkçeden başka bir dil konuşanlara karşı alınacak tedbirler hakkında sayılan görevleri gösterilebilir. Burada önemli birtakım görevler şu şekilde sıralanabilir:

Madde 7: “Yabancı dil konuşan Türklerle meskûn köylere sık sık ziyaret etmek.”

Madde 11: “Yabancı dil konuşan Türkler arasında kendilerine mahsus kıyafet ve giyim tipi görülürse bunların kaldırılmasına çalışmak ve milli kıyafetimize uygun bir kıyafet tipi temin etmek.”

Madde 12: “Bu Türkler arasında yabancı hars ve âdeti andıran itiyatlar (alışkanlıklar), görenekler varsa bunların terk ettirilmesine çalışmak ve yerine milli anane ve adetleri sokmak lazımdır.”

Madde 15: “Düğünler, eğlenceler, toplantılar esnasında yabancı dili konuşan Türk kardeşlerimizi davet etmek kezâlik kendi aralarında vuku bulan toplantı ve düğünlere müteakiben ziyaret etmek, bu suretle adet ve anelerimizi onlar arasında kuvvetlendirmek ve her fırsattan istifade ederek samimi temaslar yapmak.” (BCA, 490.01/583.10.1, lef. 84-86).

Sayılan bu hususlar CHP Genel Sekreterliği tarafından da uygun bulunmuş ve 14 Mayıs 1937'de İçel, Seyhan ve Tarsus Hars Komitelerine gönderilen yazıyla, yapılacak işlerin vali ve parti il başkanı tarafından ciddiyle takip edileceği bildirilmiştir. İçel Hars Komitesinden 22 Mayıs 1937 tarihinde gönderilen raporda ilk etapta Mersin'in Karacailyas, Kazanlı ve Karadivar köyleri ile Tarsus'a bağlı 11 Eti köyü faaliyet sahası olarak belirlenmiştir. Kazanlı ve Karadivar köylerinde bulunan mekteplerin eğitime devam ettiği belirtilirken, tren yolu üzerinde bulunan Karacailyas Köyü'nde ve Tarsus'un Adanalıoğlu Köyü hariç, diğer 10 köyünde mektep olmadığı, adı geçen köyde de öğretmen olmadığı için eğitim faaliyetlerinin yapılamadığı vurgulanmıştır.

İlk icraat ise Şükrü Kaya'nın ziyareti sırasında işaret ettiği Mersin'in Bahçe Mahallesi'nde bir mektep inşasına başlamak olmuştur. Bunun dışında Tarsus'un Deliminnet, Çatalkeli, Kelahmet ve Karafaki köylerine de birer mektep yapılması teklif edilmiştir. Bu dönemde Mersin merkezinde ailesi yabancı dil (Arapça) konuşan çocuk sayısının 315'i kız, 310'u da erkek olmak üzere, toplam 625 olduğu belirtilirken, bu çocukların şehrin okul çağındaki çocuklara oranının %19 olduğu hesap edilmiştir. Bunlar arasında mektebe devam edenler ise 152'si kız, 247'si erkek

olmak üzere, toplam 399 Eti Türkü olduğu ifade edilmiştir (BCA, 490.01/583.10.1, lef. 32-37). Mersin'e bağlı diğer Eti köylerinde ise tahsil çağında 170 kız, 216 erkek olmak üzere, toplam 386 çocuğun olduğu ve bunlardan mektebe devam edenlerin de 24 kız, 111 erkek olmak üzere, toplam 135 çocuk olduğu bildirilmiştir.

Tarsus merkezinde ise 533'ü kız ve 526'sı erkek olmak üzere, toplam 1059 çocuktan 32'si kız ve 94'ü erkek olmak üzere, toplam 126'sının mektebe devam ettiği, bunların Tarsus'un okul çağındaki çocuklara oranının %9,8 olduğu ifade olunmuştur. Tarsus'a bağlı 11 Eti köyünde ise okul çağındaki çocuk sayısı 210'u kız, 226'sı erkek olmak üzere, toplam 436'dır.

Mersin ve Tarsus'ta olduğu gibi Adana ve havalisindeki Nusayrilerin Türkçe öğrenmelerine yönelik olarak da faaliyetler yürütülmüştür. Bu dönemde 16'sı kadınlara ve 17'si de erkeklere mahsus olmak üzere, toplam 33 Ulus dershanesi açılmıştır. Buralarda 783 kadın ve 804 erkeğe Türkçe öğretmeye muvaffak olan Hars Komiteleri, fakir Nusayrî ailelerine yardım etmekten de geri durmamıştır. Bunun için alfabe, defter, kalem gibi kırtasiye malzemeleri temin edilirken, nakdi yardımlar da olmuştur. Bu sırada Adana ve Ceyhan'da talebeleri tamamen Eti Türklerinden olan okullarda 792'si erkek, 251'i kız olmak üzere, toplam 1043 öğrencinin, Etilere mahsus Ulus dershanelerinde ise 804'ü erkek, 736'sı kız olmak üzere, toplam 1542 öğrencinin mevcudiyeti tespit edilmiştir. Diğer taraftan görülen fayda üzerine 1 Şubat 1938'den itibaren Ulus dershanelerinin sayısına 54 dershane daha ilave edilerek, 87'ye çıkarılmıştır. Böylece 17 okulda 87 Ulus dershanesi açılmış ve bu dershanelerde 3510 Nusayrî vatandaş eğitim görmüştür (BCA, 490.01/583.11.1, lef. 53-56; BCA, 490.01.584.13.1, lef. 63). Ayrıca Propaganda grubu, haftanın 6 günü çarşı ve pazarların muhtelif yerlerini dolaşarak, Türkçeden başka dil konuşulmaması konusunda ikaz ve irşat faaliyetinde bulunmak üzere, 6 kol halinde teşkil edilmiştir. Mahalleler arasında bu gayeyi temin etmek için de mümessil ve ajanlar seçilmiştir.

Ulus dershaneleri sayısının artırılması kararının alınmasında ise İçel Hars Komitesi'nin 16 Eylül 1937 tarihli şu raporunun etkili olduğu düşünülmektedir:

“Eti Türkleri ile kaynaşmanın temini hususunda yapılan hareketlerden ve lisan inkişafından iyi neticeler hâsıl olmaktadır.

Bu husustaki muvaffakiyetin daha velut bir hale gelmesi başlıca mekteplerin tezyidini ve aynı zamanda karşılıklı kız alıp vermeğe mütevekkif olduğu aşikârdır.

Merkezce yapılan on bin liralık yardımın dokuz bin liralık kısmı ile Mersin Bahçe Mahallesi'nde, Kazanlı Köyü'nde ve Tarsus'un diğer üç köyünde birer ilk mektep inşasına başlanmış ve bu mekteplerin yeni sene-i dersiye başında muallim tayin edileceği, geri kalan 1000 lira ile ve bundan sonra da Merkez'den (Ankara'dan) ayrıca yardım edilirse bu yardımın da münasip bir miktarı ile karşılıklı izdivaç eden kız ve erkeğe

50'şer lira verilmek suretiyle teşvikin yapılması ve bu paranın her iki tarafça birbirleriyle nikâhlanmış olduklarına dair nikâh memurluğundan getireceği vesikaya müsteniden verilmesi muvafık görülmüş olduğundan bu hususun Merkez Hars Komitesinin muvafakatına arz edilmesine karar verildi" (BCA, 490.01/583.10.1, lef. 12).

İçel ve Seyhan'da bulunan ilk ve ortaokul öğretmenlerinin Hars Komitelerinin milli esas ve gayelerini öğrenerek, komitelerle birlikte tahsil çağındaki çocuklara telkinlerde bulunmalarının faydalı olacağı görüşü de ileri sürülmüştür. Mektebi bulunmayan Karacailyas Köyü'nde bir dersane açılarak çocukların Türkçe öğrenmesi, büyüklerin de gece toplantıları yapılarak aydınlatılması ve onlara doğru yolun gösterilmesi amacıyla, ücreti köylüler tarafından karşılanmak üzere, eski bir öğretmen tayin edilmiştir. Bu sayede 4 aya yakın bir zaman diliminde 46 çocuğa Türkçe, 30 büyüğe de okuma-yazma öğretilmiştir. Öte yandan İçel nahiye merkezi ile diğer iki köyde geceleri kahvehanelerde toplantı yapılarak Türkçe konuşmaları temin edilmiştir. Türkçe öğretme işi sadece görsel ya da yazılı eğitimle değil, gramofonlar vasıtasıyla işitsel anlamda da sağlanmaya çalışılmıştır. Tüm bunların yanında halka ziraat, sağlık, tarih, tiyatro gibi alanlarda da eğitim verilmiş ve özellikle milli bayramlarda kültürel bütünleşmenin sağlanması amaçlanmıştır (BCA, 490.01/584.13.1, lef. 21-28).

Dil öğretme hususunda öğretmenler ve okulların neler yapabileceği de şu şekilde tespit edilmiştir:

- * Kitap, kalem ve defterin Ulus dersaneleri vasıtasıyla dağıtılması,
- * Dershaneye gelmeyen bazı kadın ve erkekler için erkek öğretmenlerin kahvehanelerde, odalarda ve munasip görülecek yerlerde, kadın öğretmenlerin ise müsait evlerde birkaç aile kadınına özel ders vermesi,
- * Müsamerelerde milli tarihe uygun konferansların verilmesi,
- * Toplantılar sırasında Etili çocuklara söz verilmesi,
- * Milli duyguyu aşılacak hikâyeler bastırılarak halka dağıtılması ve okunmasının sağlanması,
- * Başarılı öğrenci ve ebeveynlere küçük çaplı maddi mükâfat verilmesi,
- * Etili mahalle ve köylerde okuma odası ve kitabeveleri açılması (BCA, 490.01/583.12.1, lef. 122-123).

Adı geçen okuma odalarında okutulmak üzere Merkez Hars Komitesi Başkanlığı'ndan rica edilen Yurd Gazetesi'nin her nüshasından 1000 adet gönderilmesinin faydalı olacağı vurgulanmıştır (BCA, 490.01/583.11.1, lef. 158). Bu istek uygun görülüp 22 Mart 1938'de gerekli sayıda gazete gönderilirken, bunun dışında

yine halka dağıtılmak üzere 231 adet de “Halkevinden Halka” adlı eser Komiteye ulaştırılmıştır (BCA, 490.01/584.13.1, lef. 51). Gizli çalışmaya mecbur olduğu dile getirilen ve üyeleri kadın ve erkeklerden oluşacak Propaganda Grubunun vazifeleri ise şu şekilde özetlenmiştir:

a. *Etililerden düşün yapanlar olursa musiki, temsil, hikaye ve monolog işlerini üzerine alan gruplarla temas edilerek düşünün şenlendirilmesi ve düşünde Türkçe konuşmayı temin için eğlenceler tertip etmesi.*

b. *Hamile olan fakir ailelere (Zıbm, pamuklu kundak vesaire gibi) ufak mikyasta Hars Komitesi namına hediyeler vermek ve evvelden masraf hususunda komiteyi bir raporla haberdar etmek.*

c. *Ölüsü olan, askere giden, askerden gelen ailelere temas ederek onları teselli ve göz aydına gitmek.*

ç. *Bayramlarda gruplar teşkil ederek aileleri dolaşmak ve onları Halkevi ve Partiyi ziyaret etmeleri hakkında propagandada bulunmak.*

d. *İlk ve orta okul talebesi arasında gruplar teşkil ederek bu çocuklar herhangi bir yerde Arapça konuşanlar görürse rica yollu ihtarda bulunmaları hakkında tertibat almak (BCA, 490.01/583.12.1, lef. 124).*

Bir yandan Hars Komiteleri faaliyetlerini yürütürken, Hükümet de boş durmamış ve önemli isimlerin bölgeyi ziyaret ederek, buralarda konferans vermelerini sağlamıştır. Bu anlamda Maraş Milletvekili Prof. Dr. Hasan Reşit Tankut ile Merkez Hars Komitesi Sekreteri ve Balıkesir Milletvekili Süreyya Örgüevren’in Mersin’i ziyaretleri büyük önem arz etmiştir. Tankut, Mersin sinemasında 500 kişilik bir topluluğa konferans verdikten sonra, ertesi gün de biri Halkevinde 250 kişilik, diğeri de Tarsus sinemasında 500 kişilik bir gruba olmak üzere, iki ayrı konferans vermişlerdir (BCA, 490.01/583.11.1, lef. 138-139). Bu konferanslar bölge halkı üzerinde önemli bir etki yapmış olacak ki, Nusayrîlerin Ruhani Lideri olduğu dile getirilen Ruhani el-Şaib el-Alevî bil İskenderune, bizzat Hasan Reşit Tankut’a “Ankara’da bendeleri hakkında lütfen gösterdiğiniz hususi alâka ve muhabbet asarından fevkalâde müteşekkîr ve minnettarım. Zatı âlileri gibi büyük Türk âliminin Eti Türkleri hakkındaki ilmi tetkikleri ve bilhassa Adana’daki son konferansları burada Eti Türkleri arasında derin akisler yapmıştır. Hatay’da bugün bu hakikat tamamen anlaşılmiş bulunmuyor. Burada milli vahdetimizin teessüsü için vakfî hayat edeceğime itimat buyurmanızı rica ve arz-ı tâzimat ederim” (BCA, 490.01/583.12.1, lef. 50) şeklinde bir mektup yazarak şükranlarını iletmiştir. Seyhan Vilayet Hars Komitesi ise Merkez Hars Komitesi Başkanlığına gönderdiği yazıda, vasitasızlık yüzünden tüm halka ve köylere dinletme imkânı bulunamadığından, bu konferansın halk dili ile yazılıp, broşür halinde bastırılarak dağıtılmasının faydalı olacağını bildirmiştir (BCA, 490.01/583.11.1, lef. 139).

Adana'dan gönderilen 22 Nisan 1938 tarihli yazıda da Ulus dershanelerinin birinci devresinde mezun olmaya hak kazananların listesi gönderilmekle birlikte, burada kayıtlı öğrencilerin sınavlarının Hars Komitesi ve Kültür Direktörlüğünden seçilen üyeler tarafından yapıldığı, Türkçe konuşan ve okuyup yazabilenlerin ehliyetli sayılarak, bunlara diploma verildiği duyurulmuştur. Diploma töreninin Eti Türklerinin yoğun katılımıyla gerçekleştirildiği belirtilmekle birlikte, davetlilere bir de film izlettirildiği ifade edilmiştir. Yazıda ayrıca 717 erkekten 407'sinin, 545 kızdan 219'unun, toplamda ise 1262 öğrenciden 626'sının mezun olmaya hak kazandığı belirtilmektedir (BCA, 490.01/584.13.1, lef. 30-32).

Bu arada Şükrü Kaya'nın Başbakan, Bakanlıklar, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği ve Genel Kurmay Başkanlığı'na hitaben 30 Mart 1938'de yazdığı raporda, Hars Komitelerinin bir yıllık çalışmaları sonucunda görülen ilk faydanın, Alevî (Nusayrî) Türklerle yalnızca Türkçe konuşan Türk unsuru arasında eskiden kalma karşılıklı çekingenlik, his ve aykırı ırkiyet telakkilerinin yavaş yavaş silinmeye başlamış olduğu ifade olunmaktadır. Burada Türk ve Nusayrî aydınının Nusayrîlerin aslen Türk olduklarına inancının tam olduğu, bunların dışındaki kitlenin de Türk olarak telakki edilmekten gurur duyduğu belirtilmektedir (BCA, 490.01/583.12.1, lef. 65-66). Merkez Hars Komitesi Sekreteri Süreyya Örgüven'in Parti Genel Sekreterliğine gönderdiği raporda da "Bir senelik çalışma sonunda vatandaşlar arasındaki eski münferit hisleri ve sosyal ayrı ve uzak durum vaziyeti pek çok memnuniyeti mucip olacak derecede kalkmış ve onun yerine sevgi ve yaklaşma his ve hareketleri kaim olmaya başlamıştır" ifadeleri yer almıştır (BCA, 490.01/584.13.1, lef. 66). Dil vasıtasıyla milli benlik bilincinin yerleştirilmesi amaçlanırken, Nusayrîlerin Türk oldukları vurgusu her platformda ilk dile getirilenlerden olmuştur. Buna Seyhan Vilâyet Hars Komitesi'nin "Saygı değer Hemşerimiz!" başlığıyla yayınladığı ve bölge halkına dağıttığı şu bildiriye örnek gösterebiliriz:

"Saltanat devrinde ve sadece mezhep davalarının neticesi olarak doğmuş kötü bir zihniyet Çukurova'mızda Türklük, Fellâhlık, Nusayrîlik diye bir ayrılığın mevcut olduğu fikrini birçoklarımızın kafasına yerleştirmiştir...

Saltanat devrinin milletimize miras olarak bıraktığı bütün kötülükleri birer birer ortadan kaldıran Cumhuriyetimiz bu büyük, milli davaya da artık parmak koymuştur.

Alevî, Fellâh, Nusayrî gibi mânâsız ad ve iftiralarla Büyük Ana Türk kültesinden ayrı, bir ekalliyet gibi gösterilmek istenen bu yurttaşların tarihleriyle, kanlarıyla ve içleriyle öz Türk oldukları inkâr kabul etmez bir hakikât halinde parlamaya başlamıştır.

...mesut günlerimizde olduğu gibi, karanlık günlerimizde de bizden ayrılmamış olmak suretiyle damarlarında dolaşan asil Türk kanını bütün açıklığıyla ispat

etmiş olan bu insanlara Arap, Fellâh, Nusayrî gibi iftiraları layık görmenin milli bir ayıp, milli bir günah olduğunu anlama zamanı gelmiştir.

Karışık bir Arapça konuşan bu kan ve yurttaşlarımızın Türkçeden başka bir dil konuşmaları da artık kendileri için milli bir suç olur.

... Bu hususta harcaacağınız emek, milli bir davanın halinde size şerefli bir hisse olacaktır.” (BCA, 490.01/583.11.1, lef. 91).

28 Mayıs 1938 tarihli Tarsus Hars Komitesi raporunda, cumartesi günleri Etili mahallelerine gidilerek, konferanslar verildiği ve Türkçe'nin yayılmasına dair irşat faaliyetinde bulunulduğu ifade edilerek, bu işin daha sistematik bir hale getirilmesi için Hars Ocaklarının kurulması kararlaştırılmıştır. Mersin Hars Komitesi'nin 30 Mayıs 1938 tarihli raporunda ise tamamen Etilerle meskûn köylerde dil muvaffakiyeti noktasında tam anlamıyla başarı sağlanamadığı, şehirlerde ise durumun daha lehte olduğu görülmektedir. Birkaç yıl öncesine kadar çarşı ve pazarlarda duyulan yabancı dilin (Arapça) artık duyulmaz olduğu, duyulsa da gerekli tedbirlerin alınarak, bunların vazgeçirilmeye çalışıldığı belirtilmektedir. Raporda ayrıca Kazanlı mektebinin inşaatının hâlihazırda devam ettiği, Tarsus'un üç köyünde yapılmakta olan mekteplerin de yeni ders yılına yetiştirileceği vurgulanmaktadır (BCA, 490.01/584.13.1, lef. 25).

Tarsus'ta adı geçen Deliminnet ve Çatalkili mekteplerinin bittiği ise Mersin'den gönderilen 7 Ekim 1938 tarihli yazıda belirtilmektedir. Öte yandan Kehlahmet Köyü'nde yapılması planlanan mektebin ise köyün su altında kalması ve ahalinin müracaatı üzerine, köyün bir başka mahalle nakli lüzumlu görüldüğünden bitirilemediği ifade edilmiştir. Mekteplere başvurunun çok fazla olması dolayısıyla, birçok Eti Türkü çocuğunun okula kabul edilemediği, bu nedenle bütçenin 1750 liralık bir kısmıyla Tarsus'a 6, Mersin'e 4 olmak üzere, toplam 10 öğretmenin temin edildiği, böylece başvuruların tamamına yakınının kabul edilebildiği vurgulanmıştır. Öte yandan Mersin'de Isıyuva adıyla bir çocuk yuvası açılmış ve ücretleri Hars Komitesi tarafından ödenmek suretiyle bu yuvaya 14 Eti çocuğunun kaydı yapılmıştır. Bu çocuklar aldıkları eğitim sayesinde çevrelerine çok çabuk uyum sağlama becerisini göstermişlerdir (BCA, 490.01/584.17.03, lef. 23). Yuvaya, çocukların yetiştirilmesi için Komite tarafından 300 liralık bir yardım yapıldığı da anlaşılmaktadır (BCA, 490.01/583.12.1, lef. 4-5).

İki yıllık süre içinde faaliyetlerde bulunan Hars Komiteleri büyük oranda amacına ulaşmış, bölgede sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik bütünleşme ve gelişmişliğin önünü açmıştır. Kuşkusuz en önemli fayda, uzun yıllar boyunca dışlanmışlık hissiyle Türklük ve Araplık arasında kalmış, dolayısıyla konuştuıkları dilde de birlik sağlayamamış Nusayrîlerin, öncelikle Türk Hükûmetine, daha sonra Türk halkına duyulan güvenin artırılması olmuştur.

Bu güven kimi dönemlerde küçük sarsıntılar geçirse de Nusayriler günümüzde etnik ya da dini bir azınlık olmaktan ziyade, toplumun hemen her kesimine sirayet eden bir topluluktur. İskenderun'da CHP üyesi Nuri Aydın Konuralp tarafından çıkarılan Hatay Postası isimli gazetede Konuralp'in Eylül 1948'de kaleme aldığı "Hatay İskân Tarihine Kısa Bir Bakış" başlıklı yazı dizisinin, "Etitürk" rumuzu ile gönderilen bir mektupla şikâyet edilmesi, yaşanan güven bunalımlarına güzel bir örnek teşkil etmektedir. Konuralp "Moskova'nın emrinde çalışan bir fikir sabotajcısı" olarak nitelendirilirken, yazının Eti Türklerine karşı pervasızca tertiplenmiş bir komplo olduğu ifade edilmiştir. CHP'ye karşı Eti Türklerinin sadakatle çarpan kalplerini yıkma kastıyla yazıldığı düşünülen yazının maksatları şu şekilde özetlenmiştir:

1- *Suriye'nin sancak masalına Hatay'da bir makas yaratmak için Eti Türklerini, Türk'ten gayri bir unsurmuş gibi göstermek.*

2- *Yazının muharriri bir Halk Partisi mensubu bulunması dolayısıyla Eti Türklerini Halk Partisine düşman yapmak.*

3- *Kardeşler arasında Hatay gibi bir hudut bölgesi içinde ikiliği, nifakçı sokan ve Hatay'daki halk bütünlüğünü, bu bütünlüğe Sünnilik ve Alevilik gibi mezhep kavgaları sokarak parçalamak (bu tarz tahrikçilik, komünistlerin nifakçı taktiklerine pek benzerdir).*

4- *Hükûmeti Eti Türklerinden gayri memnunmuş gibi göstererek Hükûmetle Eti Türkleri arasında uçurumlar açmaya çalışmak.*

Şikâyeti inceleyen CHP Konya Milletvekili ve Hatay Bölge Müfettişi Dr. Aziz Perkün, İskenderun ve Antakya'da yaptığı temaslarda adı geçen yazıların tarihi bir etüt olmaktan ileri gitmediğini, ayrılık yaratmadığını vurgulamıştır (BCA, 490.01.1385.597.1). Gerçekten de bahse konu olan yazılar incelendiğinde Hatay için tarihi bir inceleme olmasının dışında herhangi bir ayrılık yaratmaya dönük ifadeler içermediği anlaşılmaktadır.

Bugün Türkiye'de nüfusları 700 bin ila 800 bin arasında olduğu tahmin edilen Nusayriler, "Arap Uşağı" gibi tabirlerin yanında, ziraatle meşgul olmalarından dolayı "fella" olarak da isimlendirilmektedirler. I. Dünya Savaşı'ndan sonra "Alevî" olarak anılmaya başlayan Nusayriler, kendilerini Anadolu Aleviliğinden ayırmak için kimi yayınlarında Alevî-Nusayrî tabirini kullanmaktadırlar (Üzüm, 2000: 173-174; Şık, 2014:249). Nusayrî din adamlarından bazıları ise Alevî kavramından uzaklaşmak için kendilerini Caferî olarak tanımlama eğimindedirler (Aksoy, 2010: 201).

6. Sonuç

Osmanlı Devleti'nde anasır-ı İslâmiyeden sayılan ve belli dönemlerde ehl-i sünnete geçmek için girişimlerde bulunan, Cumhuriyet idaresinin yaptırdığı çalış-

malarda hakiki Türk oldukları vurgulanan Nusayriler, bugün yoğun olarak Suriye ile Türkiye'nin belli bölgelerinde yaşamaktadırlar. Bu topluluk ilk zamanlar dağ ve ovalarda yaşamış ve ziraatla uğraşmışsa da günümüzde şehir merkezlerinde ve daha çok hizmet sektöründe faaliyet göstermektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşundan itibaren uygulamaya konan ulus-devlet anlayışı ve millilik politikası çerçevesinde erken dönem Nusayrî politikaları da bu perspektifte şekillenmiş ve daha çok Arapça konuşan bu insanların Türkçe öğrenmeleri ve konuşmaları için yoğun çaba sarf edilmiştir. 1930'lu yılların sonunda, kimileri Türkleştirme, kimileri asimilasyon şeklinde değerlendirirse de, Türklük ile Nusayrîlik arasında bir bağ oluşturmak amacıyla, Nusayrî coğrafyasında bir dizi önlem alınmıştır. Bu önlemlerin başında da topluluğa Türkçe öğretilmesi için Hars Komitelerinin kurulması gelmektedir. Cumhuriyet Halk Partisi bünyesinde oluşturulan bu komiteler, 1937-1939 arasında Adana, Mersin ve Tarsus başta olmak üzere, Çukurova Bölgesi Nusayrilerine Türkçe öğretmiş ve milli kültürün yeniden aşılması noktasında ciddi faaliyetlerde bulunmuştur.

Hars Komiteleri de tıpkı Türk Ocakları, Millet Mektepleri, Halkevleri gibi toplumun eğitimi konusunda çalışacak bir yapı olarak düşünülmüştür. Nusayrîlerin Türkiye ve Türklüğe kazandırılmaları iyi eğitim almalarına bağlanırken, bu amaçla bölgede birçok okul ve Ulus Dershanesi açılmıştır. Ancak, eğitim sadece okul ve dershanelerle sınırlı kalmamış, bazı bölgelerde haftanın altı günü toplantılar tertip edilerek, ebeveynlerin de Türkçe öğrenmesi sağlanmıştır. Komiteler sadece şehir merkezlerinde faaliyet göstermeyip, kasaba ve köylerde de okullar açarak gerekli irşad ve telkin çalışmalarını sürdürmüştür. Oluşturulan propaganda grupları halkla daha içli dışlı olunması, Türkçe konuşmanın temini, ihtiyacı olan kimselere komite adına küçük çaplı yardımlar yapılması, Halkevleri ve Partinin ziyaret edilmesinin sağlanması gibi çalışmalara memur edilmiştir. Böylece Türkler ve Türk kültürü ile bağları kuvvetlendirilmeye çalışılan Nusayrîlerin Cumhuriyet Halk Partisi'ne olan bağlılıklarının da artırılması amaçlanmıştır.

Öte yandan okula gelmeyen erkekler için kahvehanelerde, kadınlar için ise uygun olan evlerde özel dersler verilmesi de eğitim ve kültür faaliyetlerinin önemli işlerinden olmuştur. Bunun yanında konferanslar ve milli bayramlarda tertip edilen şenliklerle halkın bilgi ve moral düzeyi yükseltilmiştir. Karşılıklı kız alıp vermele- rin de teşvik edildiği bu çalışmalar, kısa zamanda Türkleştirme ya da bölge insanını Türk kültürüne kazandırma politikası olarak da algılanabilir. Zira 1936'da Fransa'nın Hatay'ı Suriye'ye bağlamak istemesi üzerine, Türkiye, Fransız idaresi döneminde Araplık propagandasına maruz kalan Hatay Nusayrîleri için yeni birtakım politikalar benimsemiştir. Bu çerçevede Hatay'a yönelik siyasi, sosyo-kültürel, ekonomik ve eğitim politikaları geliştirilmiş, özellikle Türkçe'nin öğretilmesine büyük önem verilmiştir. Çalışmada fazla değinilmese de Hars Komitelerinin Adana, Mersin,

Tarsus gibi yerlerde yürüttüğü faaliyetlerin bir benzeri de Halkevleri eliyle Hatay'da yürütülmüştür. Bunun sonucu ise Hatay'ın Türkiye'ye katılma kararı almasından sonra, burada yaşayan Nusayrîlerin hem Türkiye'deki sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi, hem de Cumhuriyet rejiminin etkisiyle tercihlerini Türkiye'de kalma yönünde gösterdiklerinde alınmıştır.

Kuşkusuz yürütülen bu politikalar tamamen Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını kolaylaştırmak için değil, aynı zamanda ulus-devlet anlayışının gereği olan birlik ve beraberlik olgusunun tamamlanması amacını da taşımaktadır. Adana, Mersin, Tarsus, kısacası Çukurova bölgesinde yaşayan Nusayrî toplumunun Türklük bilinci ve kültürüne intibak ettirilmesi, Cumhuriyet yönetimi açısından, diğer bazı etnik ve dini gruplara da uygulanan, kaçınılmaz bir siyasi tavidir. Bu tavır aynı zamanda, aslında çok uzun zamandır birçok bölgede Halkevleri, Millet Mektepleri vb. kuruluşlar tarafından uygulanan, bölge halkının eğitim seviyesinin yükseltilmesi, Türkçe'nin yurdun hemen her kesiminde konuşulan bir dil haline getirilmesi ve uluslararası arenada hem birlik ve beraberlik, hem de gelişmişlik göstergesi olarak kullanılmak istenmesi açısından önemlidir. Öte yandan Türk kız ve erkeklerinin Nusayrî kız ve erkekleriyle evlenmelerinin teşvik edilmesiyle, iki toplum arasında akrabalık bağı kurularak, daha sağlam ve sağlıklı ilişkiler geliştirmek istenmiştir.

Sonnotlar

- ¹ Bab, Arapça'da kapı mânâsına gelmekte ve Şiiilikte imamdan sonraki en önemli statüye işaret etmektedir.
- ² Nusayrîlik kimi dönemlerde Nümeiryiye ya da Nemiryiye olarak anılmıştır.
- ³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Sinan Bilgili, "Osmanlı Arşiv Belgelerinde Adana, Tarsus ve Mersin Bölgesi Nusayrîleri (19-20. Yüzyıl)", *Türk Kültürü Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Ankara, S. 54.
- ⁴ Suriye'de Nusayrî etkisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Sevinç Çitil, "Ortadoğu'da Devlet-Mezhep Pragmatizmi Doğrultusunda Oluşturulan Politikalar: Suriye'de Yönetimi Şekillendiren Nusayrîler", Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bolu 2013.
- ⁵ Adana Hars Komitesi'nin kuruluşu ve faaliyetleri hakkında bkz. Akşam, 12 Mart 1937; Ulus, 11 Mayıs 1937. Ankara, Mersin ve Tarsus Hars Komitelerinin kuruluşu ve faaliyetleri hakkında bkz. Akşam, 28 Nisan 1937; "Tarsus Hars Komiteleri", Ulus, 31 Mart 1937.
- ⁶ Başlangıçta 9 maddeden oluşan ve "Direktifler" adıyla yayımlanan Hars Komitelerinin kuruluşuna dair talimatnâme, daha sonra 32 maddeden oluşan "Hars Komiteleri Talimatnâmesi"ne dönüşmüştür.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA, 490.01/583.10.1; BCA, 490.01/583.11.1; BCA, 490.01/583.12.1; BCA,

490.01/584.13.1; BCA, 490.01/584.17.1; BCA, 490.01/584.17.2; BCA, 490.01/584.17.3; BCA, 490.01.1385.597.1; BCA, 030.18.1.2/9.19.7; BCA, 030.18.1.2/73.29.1; BCA, 030.18.1.2/76.60.20; BCA, 030.18.1.2/84.68.11; BCA, 030.18.1.2/88.77.16

Gazeteler

Akşam

Ulus

Telif-Tetkik Eserler, Makaleler ve Tezler

- AKBULUT, U. (2014). Sultan II. Abdülhamid Döneminde Nusayrileri Sünnileştirme Çabaları, *Sultan II. Abdülhamid Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: AKDITYK Türk Tarih Kurumu Yayınları, 95-110.
- AKSOY, E. (2010). Nusayrilerin Sosyal Yapıları ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye’de Yaşayan Bu Topluluğa Devletin Yaklaşımları, *Türk Kültürü Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Ankara, 54: 199-212.
- BEŞE, A. (2010). İngiliz ve Amerikan Kayıtlarında Nusayriler. *Türk Kültürü Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Ankara, 54: 159-182.
- BİLGİLİ, A.S. (2010). Osmanlı Arşiv Belgelerinde Adana- Tarsus ve Mersin Bölgesi Nusayrileri (19-20. Yüzyıl). *Türk Kültürü Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Ankara, 54: 49-78.
- BULUT, H.İ. (2011). Tarih, İnanç, Kültür ve Dini Ritüelleriyle Nusayrilik. *Ortadoğu Yıllığı*, C 7: 579-614.
- ÇELİK, Ş. (2015). Hatay Alevileri (Nusayrileri) Hakkında Bazı Notlar (1938-1950), *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi*, 11: 65-98.
- ÇİTİL, S. (2013). *Ortadoğu’da Devlet-Mezhep Pragmatizmi Doğrultusunda Oluşturulan Politikalar: Suriye’de Yönetimi Şekillendiren Nusayriler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- DALKIRAN, S. (2003). Tarih-i Cevdet’te İslâm Mezhepleri II (Dürzilik ve Nusayrilik). *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 21: 201-217.
- ER, A. (2010). Fransızca Yazılı Kaynaklarda Nusayriler. *Türk Kültürü Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Ankara, 54: 149-158.
- et-TAVİL, M.E.G. (2000). *Arap Alevilerinin Tarihi: Nusayriler*. çev. İsmail Özdemir, İstanbul: Çiviyazıları.
- GÜLÇİÇEK, A.D. (2005). Nusayri Aleviler. *Türk Kültürü Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Ankara, 34. [s.y.]
- KESER, İ. (2006). *Kentsel Dinamikler ve Kamusal Alan Farklılaşması: Adana Nusayrileri*. Doktora Tezi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- KİREMİT, İ. (2014). İnanç ve Tarihte Nusayriler (Arap Alevileri) Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 712-731.
- MASSIGNON, L. (1964). Nusayriler. *İslâm Ansiklopedisi*, C 9, İstanbul: MEB Yayınları, 365-370.

- MELEK, A: (1986). *Hatay Nasıl Kuruldu*. Ankara: TTK Yayınevi.
- ŞIK, İ. (2014). Alevî Nusayrîlerin İslâm Anlayışı ve Temel İnançları (Adana/Akkapı-Hadırlı Örneklemleri). *Geçmişten Günümüze Alevilik I. Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Bingöl: Bingöl Üniversitesi Yayınları, 248-262.
- TDK (2001) Türk Dil Kurumu Bilim Kurulunun Kamuoyu Duyurusu, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, (595), 104.
- TURAN, A. (1996). Kitâbu`l-Mecmu`u`nun Tercümesi. Samsun. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8: 5-18.
- TÜRK, H. (2005). *Anadolu'nun Gizli İnanıcı Nusayrîlik: İnanç Sistemleri ve Kültürel Özellikleri*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- ULUÇAY, Ö. (2003). *Nusayrîlik, İnanç Esasları-Tenasuh (Reenkarnasyon)*. Adana: Karahan Yayınları.
- ÜRKMEZ, N., EFE, A. (2010). Osmanlı Arşiv Belgelerinde Nusayrîler Hakkında Genel Bilgiler. *Türk Kültürü Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Ankara, 54: 127-134
- ÜZÜM, İ. (2000). Türkiye'de Alevî/Nusayrî Önderlerinin Eserlerinde İnanç Konularına Yaklaşım. *İslâm Araştırmaları Dergisi*, 4: 173-187.
- ÜZÜM, İ. (2007). Nusayrîlik. *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*. XXXIII, İstanbul.
- TOROS, T. (1981). *Atatürk'ün Adana Seyahatleri*. Adana: Çukurova Gazeteciler Cemiyeti.
- TOZLU, S. (2010). Osmanlı Arşiv Belgelerinde Antakya ve İskenderun Nusayrîleri (19. Yüzyıl), *Türk Kültürü Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Ankara, 54: 79-110.
- YÜCA, İ.S. (2015). Tek Parti Dönemi Ulusçu Politikalarına Bir Örnek: Çukurova Bölgesi Hars Komiteleri, *Route Educational and Social Science Journal*, Volume 2(3), 36-57.

EKLER

EK 1: Hatay'da çıkarılan ve uzun tartışmalara sebep olan "Hatay'ın İşkân Tarihine" Dair yazı dizisinin ilki

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Perşembe
16 - Eylül - 1948

Kıbrıs'ın tahliye yazı
Şerhleri - İnkılâpçılara
- Nuri Aydın
Konursalp

HATAY POSTASI

Pazarlıktan - Mada - Her Gün Çıkar - Gündelik Siyasal Gazete

Yıl: 1 - Sayı: 120 - İdare yeri: İnanlı caddesi No. 57 - İskenderun Tel. 319 - Fiyatı: (5) Kuruş

Hatayın İşkân tarihine kısa bir bakış

N. Aydın Konursalp

Hatayda iskân işleri, başlangıcını askerî, siyasi ve beşerî gelenekleri taşır.

Osmanlı Padişahlarından Yavuz Sultan Selim'in (Mecidiyeköy) da Kölemenler tarafından savaşta kazanılan toprakların Suriye fethi nihayet bulmuş ve bu savaşın temadisi olan Mısır zafiri de Osmanlılara Hicaz, Yemen, Filistin, Sudan ve daha sonra da bütün "Şimalî Afrikasını" kazandırmıştır.

Biz, bu fitihattan değil, bu fitihattan sonra o zamanki Osmanlı Devleti siyasetinin icap ettirdiği iktisadi işlemlerden bahsedeceğiz.

O tarihlerde Hatayın cıvı ve garp dağlarında meşhur (Alexet) kelesinin hükümdarı Hasan İbrahim'in müritlerinden olup (Seyhülceleb) İsmamın tayyan anaerist şeyhinin idaresinde yaşayan soldukça kabilhik ve dağlık araziye yerleşmiş bir halde yaşayan bir cemaat vardı. Adlarına (Nusayri) denilen bu cemaat Cengiz Hanın ordularından yakasını kurtarıp Hataydağlarına iltica edenlerdendi. Bu zümre sınırdıkları dağılık araziye yerleştikten sonra mezheplerinin müessesesi, Hasan -Sabbahın yolunu tutmuşlar, hususî surette yetiştirilen fedailer vatanisale o zaman cezaibî Anadolu ile şimalî Suriyede tihremiş bulunan ve adlarına "Tavaifi mülhik" denilen çevrelere sul-

ANKARADA BİR UÇAK DÜŞTÜ

Pilot, mucize kabilinden yaralı olarak kurtuldu

Ankara 14 (özel) - Dün Etimsat uçak alanında saat 11.45 sıralarında bir uçak kaza olmuş ve düşmüş Çelik Çan idaresindeki av talim uçuşu için havalanırken kapaklanmış ve parçalanmıştır. Pilot, mucize kabilinden yaralı olarak kurtulmuştur. Yaralı askerler derhal hastaneye kaldırılmıştır.

Milli Piyangonun 15 Eylül 1948 çekilişinde ikramiyeye kazanan maraların listesi

100.000 lira kazanan numara	280003	1000 lira kazanan numaralar	Son 4 rakamı 2979 veya 3171 ile nihayetlenen 80 numara
30.000 lira kazanan numara	257.920	500 lira kazanan numaralar	Son 4 rakamı 4331, 4877 veya 5478 ile nihayetlenen 120 bilet
10.000 lira kazanan numara	123.347	100 lira kazanan numaralar	Son 3 rakamı 361 ve ya 614 ile nihayetlenen 600 bilet
5000 Lira kazanan numaralar	016768 029791 050320 093947 125593 216665 225750 280290 315214	40 lira kazanan numaralar	Son 3 rakamı 080, 308, 410, 545 veya 584 ile nihayetlenen 2000 bilet
2000 Lira kazanan numaralar	038542 052282 056290 097423 140524 155083 195054 202337 203254 231725 246266 294965 304346 313807 399300 008418 18376 018544 027408 061934 068040 087690 091969 165867 146371 181989 184538 209601 228296 232204 244560 275102 275970 287797 303235 306867 307017 330614 389383 390610	20 lira kazanan numaralar	Sonları 48 ile nihayetlenen 4000 bilet
		10 lira kazanan numaralar	Sonları 09 ve 20 ile nihayetlenen 8000 bilet.
		Sonları 3 ve 8 ile nihayetlenen 80.000 numarda 5 ez 8 lre kazansındırlar.	

D. D. Y. MERMURLARINA İKRAMİYE VERİLECEK

Atakadamlara tebliğat yapıldı - İkramiyeler yakında dağıtılacak

Ankara 14 (özel) - Devlet Demiryolları Genel Müdürlüğü, personeline vereceği ikramiyeyi işletmeye çalışmaları ile menfaat temin edenlere tağıtı İktisadi İşleri Bakanlığı tarafından 300 bin lirası bu yıl katarların muntazam seyrini temin eden 50 bin katar ve istasyon personeline kilometre üze rinden pirim şeklinde verilmiştir. Geriye kalan tehisat ise idareye ekonomik menfaat temin etmiş olan diğer memurlara dağıtılacaktır. İlgililere tebliğat yapılmıştır. Yakında ikramiyelerin dağıtımına başlanacaktır. Dağıtılacak para yarım maaştan az ve 500 liradan çok olmayacaktır.

Veraset Kanununda değişiklik yapılacaktır

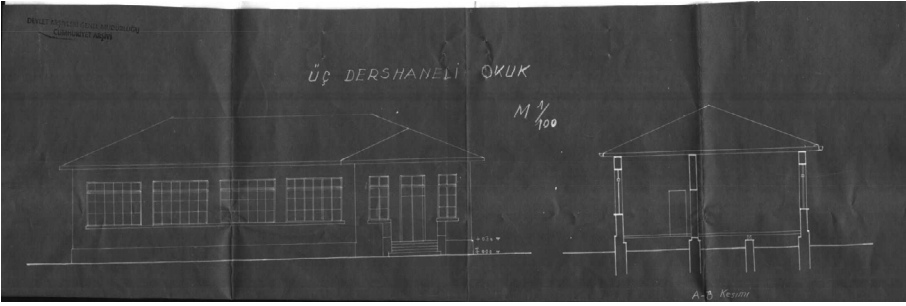
Ankara 15 (özel) - Veraset kanununun bugünkü ihtiyaçları karşılık bir durumda olduğunu, tedil edilceği söylenmekte ve tasarı hazırlanmak üzere olduğu haber verilmektedir, yeni kanunda İtevarız edilecek top raklar meselesi bilhassa gözönünde tutulacak ve babadan İvazilerine intikal edecek olan topraklar İytilfikle eline ola vatan verilecek, bu suretle uygun esaslar vaziedilecektir.

EK 2: Mersin'de açılan okulların açılış merasimlerinden görüntüler

EK 3: Açılması planlanan okullardan birisinin planı

EK 4: Isıyuva'ya kaydı yapılan çocukların yuvadaki ilk gününü gösteren fotoğraf

EK 5: *Ulus Okullarının bitirme belgesi*

DEVLET BAKANLIĞI FOTOKRAFİ VE
GİZLİLİK BAKANLIĞI
C/100/100/100/100

	T. C. BEYHAN İLİ C. H. PARTİSİ DERS KOMİTESİ		FOTOGRAF
	ULUS OKULLARI Dersanesi		
BITİRME BELGESİ			
İlçesi :	Adı ve soyadı :		
Kamunu :	Yaşı :		
Köyü :	İli :		
/ / 19	tarihinden	/ / 19	tarihine kadar
Ulus Okulu	Dersanesinde okuyan	/ / 19	yapılan
sınavlarda başarı göstermiş ve kendisine bu mezuniyet belgesi verilmiştir.			
Dersane Öğretmeni		Ulus Okulu Yönetim Kurulu Başkanı adına Genel Sekreter	
Nº 2			

ADANA YERLİKİDİ No: 100